

JACEK LEOŃSKI

GŁÓWNE KATEGORIE ANALIZY TEORETYCZNEJ
DZIEJÓW SPOŁECZNYCH W TWÓRCZOŚCI SOCJOLOGICZNEJ
ALAINA TOURAINE'A

Alain Touraine jest jednym z najwybitniejszych współczesnych francuskich socjologów. Dziedzina jego zainteresowań koncentruje się wokół problemów struktur społecznych¹, rozwoju społecznego² i w ostatnim okresie wokół ruchów społecznych³. Szczególne miejsce w jego twórczości zajmuje teoria rozwoju społecznego, ogłoszona w 1973 roku w pracy „Production de la société”⁴. Elementy tej teorii pojawiały się co prawda we wcześniejszych jego pracach, ale dokładny jej wykład znajduje się właśnie w wymienionym opracowaniu.

Nie sposób w tak krótkim opracowaniu dokładnie przedstawić całość teorii. Niemniej jednak przedstawione niżej kategorie analizy teoretycznej dziejów społecznych powinny rzucić światło na charakter omawianej teorii. Na wstępie jednak należy uczynić dość ważne zastrzeżenie. A. Touraine wszystkim przedstawionym kategoriom nadaje charakter idealny, nie mają one czystych odpowiedników w żadnej realnie występującej formie społeczeństwa. Z drugiej jednak strony kategorie te posiadają sens praktyczny, ponieważ różne historyczne typy społeczeństw są w większym lub mniejszym stopniu zbliżane do tych typów idealnych.

Główną przesłanką analizy jest założenie, że społeczeństwa można bliżej poznać w sposób historyczny tylko wtedy, kiedy rozpatruje się je przez produkt ich pracy. Ów produkt pracy stanowi zbiór danych społecznych, poprzez które socjologia może rozpoznać strukturę społeczną, mobilność społeczną, konflikty i cały szereg innych dziedzin życia społecznego. Aby jednak analizować społeczeństwo współczesne, należy sięgnąć także do przeszłości, wszelkie bowiem sytuacje społeczne są wy-

¹ A. Touraine, *Ouvriers d'origines agricoles*, Paris 1961; tenże, *Université et société aux Etats-Unis*, Paris 1972.

² A. Touraine, *Vie et mort du Chili Populaire*, Paris 1973; tenże, *Production de la société*, Paris 1973; *La Société postindustrielle* (red. A. Touraine), Paris 1969.

³ A. Touraine, *Le Communisme utopique*, Paris 1972; tenże, *Pour la sociologie*, Paris 1974; tenże, *Au-delà de la crise*, Paris 1976.

⁴ A. Touraine, *Production de la société*.

wołane działaniami, których korzenie sięgają w przeszłość. Alain Touraine twierdzi, że aby poznać społeczeństwo współczesne należy wypracować nowe metody poznania, przyjąć nowe założenia teoretyczne. Zrywałyby one z dotychczasowymi pozytywistycznymi lub spekulatywnymi koncepcjami społeczeństwa. Dlatego też odrzuca takie poznanie, które przyjmuje za podstawę „odgadnięcie natury społeczeństwa” czy poszukiwanie jednego lub wielu czynników (np. politycznych czy ekonomicznych) określających rozwój społeczny⁵.

Spółeczeństwo ludzkie (*société humaine*) posiada zdolność symbolicznego określania, dzięki której działalność społeczna posiada określony sens oraz wypracowuje system głównych kierunków funkcjonowania. A. Touraine przyjmuje termin „*historicité*”, którym określa „dystans pomiędzy rozpoczęciem określonych działań a ich uświadomieniem w określone kategorie życia społecznego”⁶. Spółeczeństwo bowiem nie istnieje dlatego, że jest, ale poprzez własną działalność, która znajduje odzwierciedlenie w następujących elementach:

1) wiedzy, określającej wzajemne relacje pomiędzy społeczeństwem a otoczeniem;

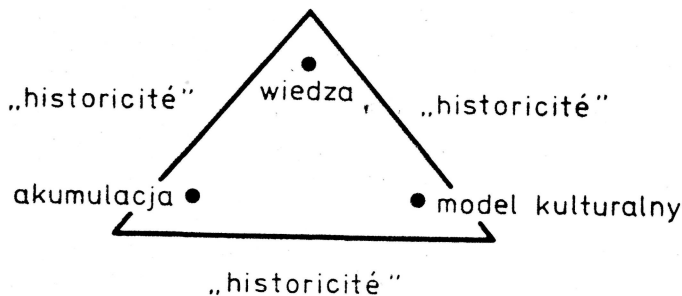
2) akumulacji, zatrzymującej część wytworzonego produktu przeznaczonego do konsumpcji;

3) modelu kulturalnym, powstałym na bazie wiedzy i działalności produkcyjnej i oddającym „sens życia duchowego”.

Pierwszy z elementów „*historicité*” — sposób poznania — jest elementem, który posiada najmniejszy stopień uspołecznienia. Wynika to z faktu, że z jednej strony określa on rozwój sił produkcyjnych, z drugiej jednak strony posiada charakter autonomiczny, wyprzedzając znacznie poziom rozwoju produkcji i zorganizowania społecznego. Akumulacja natomiast wyraża relację pomiędzy działalnością ekonomiczną a „*historicité*” — wyjaśnia podział i zróżnicowanie społeczeństwa, nie wyjaśnia natomiast wpływu „*historicité*” na działania społeczne i funkcjonowanie społeczeństwa. Lukę tę wypełnia model kulturalny, który poprzez system akcji historycznej pozwala przeprowadzić analizę praktyki życia społecznego i kulturalnego. Pojęcie „*historicité*” pełni rolę naczelnej kategorii teorii społecznej A. Touraine'a. W swych pracach, aczkolwiek poświęca on temu dużo miejsca, nie definiuje w sposób jednoznaczny tego terminu. Najogólniej można powiedzieć, iż na to pojęcie składają się trzy wyżej wymienione elementy: wiedza, akumulacja i model kulturalny. Pojęcie „*historicité*” wyraża wzajemne relacje pomiędzy tymi trzema elementami życia społecznego. Relacje te są jednak zmienne historycznie i zależą nie od jakichś czynników zewnętrznych, ale od typu wzajemnych oddziaływań. Można ten schemat przedstawić następująco:

⁵ Ibidem, s. 8.

⁶ Ibidem, s. 9.

Tauraine odrzuca tezę, że życie społeczne jest determinowane przez jakąś sytuację materialną lub ideą. Tak samo kategoria „historicité” nie jest „ani ideą ani doświadczeniem materialnym; jest natomiast czystym działaniem społecznym, które określa swój byt poprzez sens jaki samo sobie nadaje”⁷. Alby jednak sens ten mogło sobie nadać musi być nieodłącznie związane z działalnością człowieka w sferze produkcji, kultury i wiedzy. Działalność ta winna być zawsze mierzona wymiarem historycznym. W ten sposób tworzy nowe pojęcie, które określa mianem systemu akcji historycznej (*systeme d'action historique* — SAH)⁸, które oznacza sposób wpływu „historicité” na praktykę społeczną i kulturalną. Trzy elementy „historicité” (akumulacja, sposób poznania i model kulturalny) nie wpływają w sposób jednakowy w danym momencie historycznym na praktykę społeczną i kulturalną.

Analiza systemu akcji historycznej oparta jest na przeciwstawieniu dwóch par cech życia społecznego i kultury: 1) ruchu społecznego i porządku społecznego oraz 2) założonych celów i posiadanych środków. Pierwsza para cech wyraża fakt, że społeczeństwo ulega stale przekształceniom z jednej strony, z drugiej, że charakteryzuje się ono dążnością do zachowania określonych struktur organizacyjnych. Druga para cech wyraża fakt, iż w działaniu społecznym zakłada się realizację określonych celów, konieczne jest jednak do tego posiadanie określonych środków. System akcji historycznej jest konfiguracją czterech elementów: modelu kulturalnego, mobilizacji, hierarchizacji i potrzeb. Istota modelu kulturalnego została przedstawiona wyżej. Jeśli zaś idzie o zdefiniowanie pozostałych trzech elementów, to A. Touraine wyjaśnia następująco:

- 1) mobilizacja stanowi te wszystkie działania społeczne, które pozwalają wykorzystać posiadane środki do realizacji modelu kulturalnego;
- 2) hierarchizacja jest strukturą modelu kulturalnego powstałą w wyniku działań w zakresie organizacji aktywności społeczno-ekonomicznej;
- 3) potrzeby, powstałe w wyniku istnienia modelu kulturalnego, stanowią środek zarówno do realizacji tego modelu jak i środek do jego hierarchizacji.

⁷ Ibidem, s. 10.

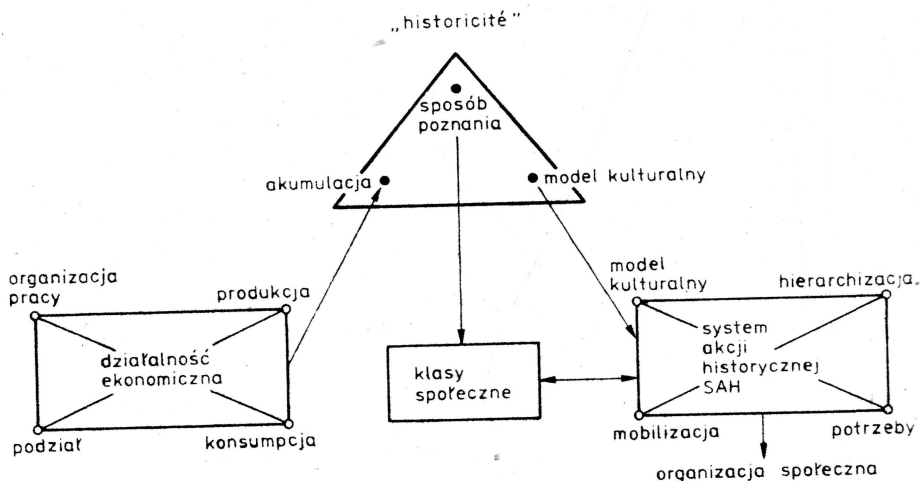
⁸ Ibidem.

W związku z tym można powiedzieć, że model kulturalny i jego hierarchizacja stanowią cele systemu akcji historycznej, zaś mobilizacja i potrzeby są środkami tego systemu. Model kulturalny i mobilizację należy zaliczyć do czynnej strony systemu akcji historycznej, natomiast hierarchizację i potrzeby — do elementów stałych, do porządku społecznego. Wreszcie model kulturalny i potrzeby są elementami kultury, natomiast mobilizacja i hierarchizacja elementami społeczeństwa, przenikającymi się nawzajem. System akcji historycznej odnosi się do życia (społecznego, ale jest także ściśle powiązany z aktywnością ekonomiczną. Można go przedstawić za pomocą następującego schematu⁹:

	ruch	porządek
cele	model kulturalny k	hierarchizacja s
środki	mobilizacja s	potrzeby k

s — elementy społeczne, k — elementy kultury

System akcji historycznej jest więc tą dziedziną działań społecznych na danym etapie rozwoju historycznego, która wpływa na kształt systemu organizacyjnego społeczeństwa. Kształt jednak systemu akcji historycznej musi być rozpatrywany przede wszystkim przez pryzmat akumulacji związanej z działalnością ekonomiczną. Touraine przedstawia następujący schemat zależności:

⁹ Ibidem, s. 27.

Elementy składające się na działalność ekonomiczną mogą zajmować różne pozycje w systemie akcji historycznej (SAH). W związku ze zmiennością elementów SAH, A. Touraine przeprowadza periodyzację idealnych typów społeczeństw, wyróżniając cztery ich typy:

1) społeczeństwo postindustrialne (nazywa je inaczej zaprogramowanym),

2) społeczeństwo przemysłowe,

3) społeczeństwo handlowe,

4) społeczeństwo rolnicze.

Interpretując kategorie występujące w tym schemacie, można powiedzieć, że w społeczeństwie postindustrialnym model kulturalny odpowiada dziedzinie produkcji, mobilizacja — organizacji pracy, hierarchizacja — społecznemu podziałowi środków, a potrzeby — konsumpcji. Schemat systemu akcji historycznej będzie miał zatem następującą postać:

	ruch	porządek
cele	produkcja	podział
środki	organizacja pracy	konsumpcja

W tego typu społeczeństwie (postindustrialnym) akumulacja nie odnosi się tylko do kapitału, ale przede wszystkim do środków wytwarzania, głównie dzięki postępowi technicznemu. Po raz pierwszy w tym właśnie typie społeczeństwa „historicité” nie odnosi się do żadnych gwarantów typu religijnego, państwowego czy ekonomicznego.

Spółeczeństwo przemysłowe posiada inny charakter. Charakteryzuje się głównie tym, iż akumulacja odnosi się do organizacji pracy. Środki pieniężne nazywane kapitałem przemysłowym przeznaczane są na przekształcenia w organizacji pracy rozwijając jej podział. Układ elementów SAH przedstawia się w tego typu społeczeństwie następująco:

	ruch	porządek
cele	organizacja pracy	konsumpcja
środki	produkcja	podział

Trzeci wyróżniony typ idealny to społeczeństwo handlowe. Akumulacja jest tu powiązana przede wszystkim z podziałem środków. Główny środek oszczędności — pieniądz — jest akumulowany przez niektóre kategorie społeczne i przez państwo, lecz nie jest inwestowany w przekształcenia organizacji pracy. Jest to więc koncentracja handlowa a nie przemysłowa. Model kulturalny jest zatem powiązany z tym elementem systemu ekonomicznego jaki stanowi podział środków. Na schemacie przedstawia się to następująco:

	ruch	porządek
cele	podział	produkcja
środki	konsumpcja	organizacja pracy

Wreszcie w czwartym typie społeczeństwa — społeczeństwie rolniczym — akumulacja odnosi się do konsumpcji, a więc model kulturalny związany jest właśnie z tym elementem systemu ekonomicznego. Akumulacja w tym przypadku to przede wszystkim reprodukcja środków pracy.

	ruch	porządek
cele	konsumpcja	organizacja pracy
środki	podział	produkcja

W każdym typie społeczeństwa można też poszczególnym elementom systemu akcji historycznej przypisać określone cechy organizacji życia społecznego. W społeczeństwie postindustrialnym model kulturalny, który jest związany z produkcją, będzie nastawiony na dalszy rozwój i rozszerzenie produkcji, a mobilizacja wiązać się będzie z uzyskiwaniem określonych dóbr. Hierarchizacja natomiast, powiązana z podziałem dóbr, będzie się charakteryzować rozwojem grupy wysokich specjalistów programujących i realizujących ów podział (merytokracja), potrzeby zaś przejawiające się w konsumpcji cechować się będą nastawieniem na „użytkowanie” („jouissance”). W społeczeństwie typu przemysłowego model kulturalny nastawiony na organizację pracy charakteryzuje się dążeniem do postępu, mobilizacja zaś związana z produkcją cechuje się działaniami racjonalnymi w celu zwiększenia produkcji. Hierarchizacja w tego typu społeczeństwie związana z kategorią konsumpcji odnosić się będzie głównie do bogactwa, a jej podstawową cechą będą oszczędności. Wreszcie potrzeby wyrażające się w podziale dóbr i środków cechują się zachowaniem równowagi i niedopuszczeniem do zmniejszenia otrzymywanych dóbr i środków. W trzecim typie społeczeństwa, społeczeństwie handlowym, model kulturalny związany z podziałem dóbr i środków nastawiany jest głównie na działalność państwa, mobilizacja zaś przejawiająca się w konsumpcji cechuje się różnymi formami wymiany.

Hierarchizacja, która odnosi się tutaj do produkcji, cechuje się indywidualną własnością i dążeniem do zwiększenia tej własności. Potrzeby w tym typie społeczeństwa wiążą się z miejscem zajmowanym w społecznej organizacji pracy, stąd też znajdują wyraz w określonym sposobie życia. W społeczeństwie rolniczym, gdzie model kulturalny wiąże się z konsumpcją, gwarancją jego realizacji są praktyki religijne. Mobilizację

związaną z miejscem określonych grup w podziale dóbr i środków cechuje dążenie do określenia ich pozycji społecznej. Hierarchizacja, odnosząca się do organizacji ekonomicznej i społecznej, związana jest z funkcją jaką pełnią poszczególne grupy ze względu na posiadane cechy (np. demograficzne). Potrzeby wreszcie wiążące się z produkcją nastawione są głównie na uzyskanie wyżywienia i środków przetwarzania. Dla lepszego zobrazowania można cechy charakterystyczne wyróżnionych typów społeczeństw przedstawić graficznie¹⁰:

społeczeństwo postindustrialne

	R	P
C	model kulturalny ROZWÓJ	hierarchizacja MERYTO- KRACJA
	pr	po
S	mobilizacja ZWIĘKSZENIE DÓBR	potrzeby UŻYTKOWANIE
	o	k

społeczeństwo przemysłowe

	R	P
C	model kulturalny POSTĘP	hierarchizacja OSZCZĘDNOŚCI
	o	k
S	mobilizacja DZIAŁANIA RACJONALNE	potrzeby RÓWNOWAGA
	pr	po

społeczeństwo handlowe

	R	P
C	model kulturalny PAŃSTWO	hierarchizacja WŁASNOŚĆ
	po	pr
S	mobilizacja WYMIANA	potrzeby SPOŚÓB ŻYCIA
	k	o

społeczeństwo rolnicze

	R	P
C	model kulturalny RELIGIA	hierarchizacja FUNKCJA
	k	o
S	mobilizacja POZYCJA SPOŁECZNA	potrzeby ŚRODKI PRZE- TRWANIA
	po	pr

R — ruch, P — porządek, C — cele, S — środki, pr — produkcja, po — podział, o — organizacja pracy, k — konsumpcja

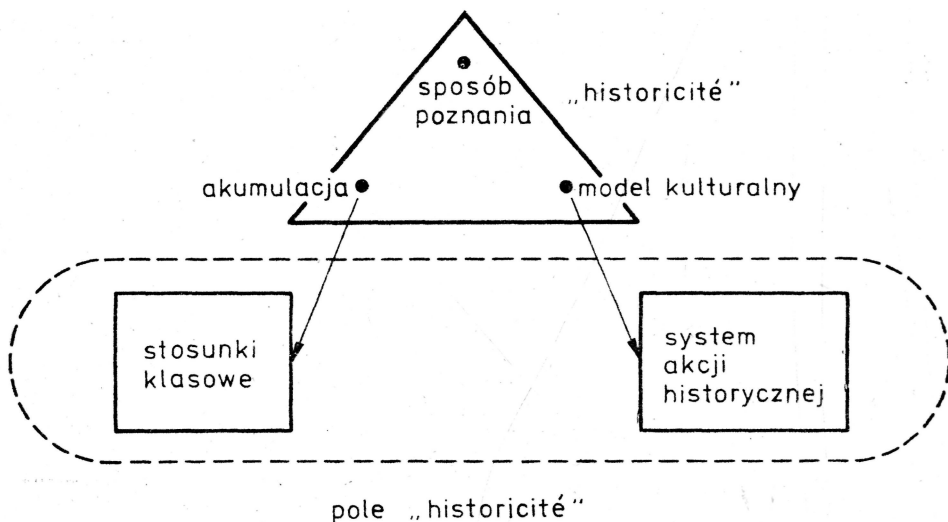
A. Touraine wprowadza kolejne pojęcia wymagające zdefiniowania. Są to pojęcia stosunków klasowych, systemu instytucjonalnego i systemu organizacyjnego.

Stosunki klasowe nie są według A. Touraine'a „ani stosunkami konkurencja lub szczególnego miejsca w porządku społecznym, and stosunkami sprzeczności, lecz stosunkami konfliktu, który najlepiej uwidacznia się przez ruchy społeczne pokazując podwójną dialektykę klas społecznych: walkę pomiędzy dwoma adversarzami broniącymi własnych interesów, uwzględniającą także system akcji historycznej. Stosunki klasowe są zarazem otwarte i zamknięte; otwarte ponieważ znajdują się w stanie konfliktu; zamknięte, gdyż klasa najwyższa narzuca swą domi-

¹⁰ A. Touraine, *Sociologie de Vaction*, Paris 1965, s. 37.

nację swym adwersarzom i sprowadza ich do alienacji" ¹¹. Główne kryterium, według którego można przeprowadzić podział klasowy, stanowi stosunek do akumulacji. Przywłaszczenie akumulacji lub możliwości zarządzania nią stanowią główną linię podziału między klasami opozycyjnymi. Poprzez przywłaszczenie akumulacji lub możliwości zarządzania nią klasa najwyższa kontroluje również model kulturalny. Dlatego Touraine określa jako klasę najwyższą (*classe supérieure*) tę, „która posiada zdolność określania i egzekwowania kształtu modelu kulturalnego” ¹². Jest to po prostu grupa, która poprzez przywłaszczenie realizuje model kulturalny, przez który ustanawia władzę. Staje się wówczas klasą kierującą (*classe dirigeante*) i klasą dominującą (*classe dominante*). Z drugiej strony mamy do czynienia z klasą ludową określaną jako klasa zdominowana (*classe dominée*) i klasa podlegająca (*classe contestataire*) ¹³. Podział społeczeństwa na dwie klasy opozycyjne da się uzasadnić w sposób teoretyczny określeniem relacji pomiędzy stosunkami klasowymi a „*historicité*”. W ten sposób ukazuje się zależność pomiędzy stosunkami klasowymi a systemem akcji historycznej (SAH). Nie można powiedzieć, że stosunki klasowe określają system akcji historycznej, wówczas bowiem cała analiza sprowadzałaby się do analizy ideologii klasy panującej. System akcji historycznej i stosunki klasowe mają ten sam status teoretyczny i zachodzą pomiędzy nimi takie wzajemne zależności, które tworzą pole „*historicité*” ¹⁴

Widać więc, że kategoria „*historicité*” poprzez akumulację określa sto-

¹¹ A. Touraine, *Production de la société*, s. 119.

¹² Ibidem, s. 145.

¹³ Ibidem, s. 147.

¹⁴ Ibidem.

sunki, a poprzez model kulturalny orientacje społeczno-kulturalne systemu akcji historycznej. Wpływa więc na funkcjonowanie społeczeństwa i zróżnicowanie jego aktywności. Należy jednak pamiętać, aby nie redukować stosunków klasowych do stosunków akumulacji, ponieważ ta kategoria jako element "historicité" powiązana jest z jej innymi elementami.

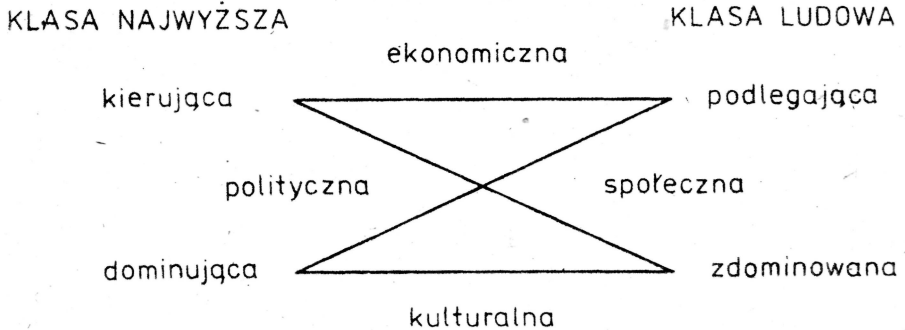
Podział na klasę dominującą i Masę zdominowaną jest podziałem teoretycznym i nie należy tych dwóch klas identyfikować z żadnymi klasami i grupami społecznymi, które funkcjonują w rzeczywistości społecznej. Te rzeczywiste grupy czy też klasy stanowią zbiór rozmaitych kategorii czy frakcji klas, które mogą być określone tylko na organizacyjnej lub instytucjonalnej płaszczyźnie życia społecznego. Przykład taki stanowią dla Touraine'a klasy średnie, klasa robotnicza, klasa burżuazyjna itp.

Klasy znajdują się zawsze w opozycji w dziedzinie ekonomicznej poprzez przywłaszczanie akumulacji. Jednocześnie jednak rozpatrując konflikt ten z punktu widzenia systemu akcji historycznej okazuje się, iż posiada on tylko podłoże ekonomiczne. Jeśli bowiem będzie się rozpatrywać SAH właściwy społeczeństwu rolniczemu, wówczas model kulturalny będzie miał charakter religijny, a kategorie religijne będą określały zakres konfliktu klasowego. W społeczeństwach handlowych, gdzie model kulturalny ma charakter polityczny, wyrażający się w działalności państwa, konflikt klas będzie posiadał charakter polityczny. W społeczeństwie przemysłowym będzie to konflikt typu ekonomicznego, ponieważ model kulturalny będzie wyrażał formy pracy związane z dążeniami do postępu ekonomicznego. Wreszcie w społeczeństwie postindustrialnym konflikt klasowy będzie wchodził w dziedzinę kultury w opozycji do tendencji technokratycznych.

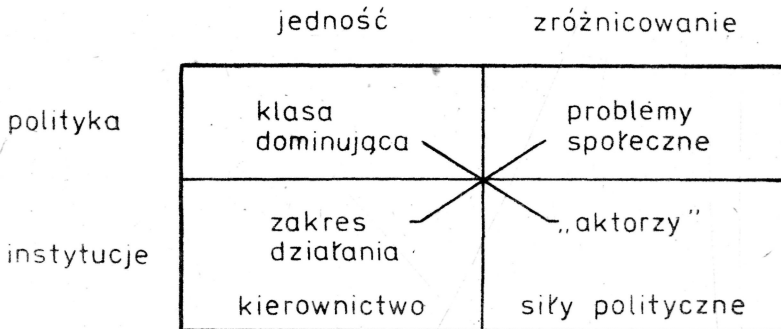
Klasy społeczne są kategoriami aktywnymi, wynika to z relacji jaka występuje pomiędzy nimi a kategorią „historicité”. Aktywność klas, która jest wyrażona na niwie organizacji społecznej i instytucjonalnej oraz skierowana na „historicité” konstituuje ruchy społeczne: „kolektywne działania skierowane na kontrolę lub przekształcenie systemu akcji historycznej”¹⁵. Ruchy społeczne posiadają jednak swych reprezentantów czy przedstawicieli, których Touraine nazywa „aktorami”. Na niwie organizacji społecznej „aktorzy” są umiejscowieni w jej strukturze ze względu na zajmowaną pozycję społeczną. Na niwie instytucjonalnej „aktorzy” stanowią siły społeczne, które uczestniczą w systemie podejmowania decyzji. Konflikt klas odbywa się na czterech płaszczyznach: ekonomicznej, politycznej, kulturalnej i społecznej.

Aby wyjaśnić funkcjonowanie społeczeństwa i jego organizację społeczną, należy wprowadzać pojęcie systemu instytucjonalnego (które we-

¹⁵ Ibidem, s. 150.

dług Touraine'a jest równoznaczne z pojęciem systemu politycznego)¹⁶. System instytucjonalny jest określany jako zbiór instytucji będących „mechanizmami, poprzez które pole historicité' będzie przekształcone w system reguł życia społecznego, które z kolei określają charakter organizacji społecznej”¹⁷. Stąd też pojęcie instytucji będzie tutaj różne od tradycyjnego, są to bowiem zawsze instytucje polityczne. Można więc powiedzieć, że organizacja społeczna uczestniczy w systemie akcji historycznej, ale zawsze za pośrednictwem systemu instytucjonalnego. System instytucjonalny jest kombinacją następujących elementów: jedności i zróżnicowania, polityki i instytucji, „aktorów” i zakresu ich działania. W ramach tej kombinacji można umieścić cztery elementy: klasę dominującą, kierownictwo, problemy społeczne i siły polityczne. Dla lepszego zobrazowania można ten układ przedstawić następująco:

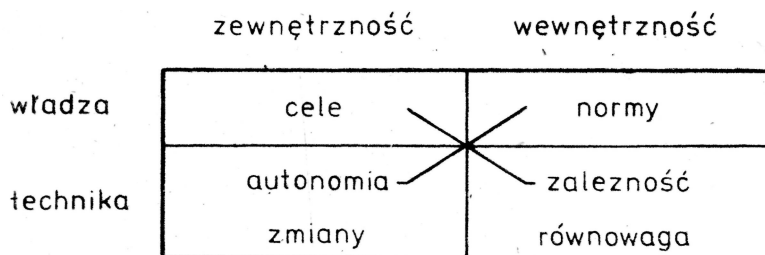
Mówiąc o systemie politycznym (instytucjonalnym), nie sposób nie wspomnieć o touraineowskiej koncepcji państwa. Uważa on, iż państwo nie może być utożsamiane z systemem instytucjonalnym oraz z żadnym z jego elementów. Państwo jest bowiem wytworem społecznym oddziałującym jednocześnie na pole „historicité”, system instytucjonalny i or-

¹⁶ Ibidem, s. 169.

¹⁷ Ibidem, s. 209-275.

ganazację społeczną. Państwo jest więc czynnikiem, który integruje organizację społeczną z systemem instytucjonalnym oraz z polem „historicité”, a przez to pozostaje w określonej relacji z klasami społecznymi. Poprzez działalność państwa uzewnętrzniają się stosunki klasowe.

Kolejnym elementem teorii społecznej A. Touraane'a jest system organizacyjny¹⁸. Jest to zbiór instrumentów, które służą władzy w zakresie objętym „historicité” i systemem politycznym. Składają się nań następujące pary elementów; z jednej strony władza określająca cele i normy regulujące organizację społeczną, z drugiej strony funkcjonowanie organizacji społecznej zasadza się na opozycji działań zewnętrznych i wewnętrznych. Działania zewnętrzne są skierowane na cel i zmianę, działania wewnętrzne na normy organizacyjne i równowagę. Wreszcie pojęcie systemu organizacyjnego zasadza się na przeciwstawieniu zależności i autonomii. Struktura organizacji społecznej jest z jednej strony zależna od poziomu rozwoju technicznego i realizacji celów społecznych, z drugiej jest natomiast autonomiczna, ponieważ posiada władzę decyzji o zmianach skierowanych na zewnątrz i funkcjonowaniu norm wewnętrznych. System organizacyjny można przedstawić przy pomocy następującego schematu¹⁹:

Pomiędzy systemem organizacyjnym, systemem instytucjonalnym, stosunkami klasowymi i systemem akcji historycznej mogą zachodzić określone relacje, pozwalające wyróżnić trzy różne formy organizacji społecznej. Pierwsza forma systemu organizacyjnego, nazwana przez Touradtae'a „administracją”, występuje wówczas gdy organizacja społeczna związana jest tylko z systemem instytucjonalnym, brak natomiast odniesienia do stosunków klasowych i systemu akcji historycznej. W drugiej formie, określonej mianem „przedsiębiorstwa” organizacja społeczna pozostaje w relacji i z systemem instytucjonalnym i ze stosunkami klasowymi. Wreszcie trzecia forma zakłada relacje pomiędzy wszystkimi trzema wyróżnionymi elementami — Touraine nazywa ją „agencjami”²⁰.

¹⁸ Ibidem, s. 212.

¹⁹ Ibidem, s. 260.

²⁰ Ibidem, s. 293.

- 1) „administracja”: organizacja społeczna ↔ system instytucjonalny,
 2) „przedsiębiorstwo”: organizacja społeczna ↔ system instytucjonalny,
 organizacja społeczna ↔ stosunki klasowe,
 3) „agencja”: organizacja społeczna ↔ system instytucjonalny,
 organizacja społeczna ↔ stosunki klasowe,
 organizacja społeczna ↔ SAH,

Patrząc przez pryzmat czterech dziedzin życia społecznego: religii, państwa, ekonomii i wiedzy można w różnych typach społeczeństw wskazać różne formy organizacji społecznej:

Formy organizacji

	religia	państwo	ekonomia	wiedza
społeczeństwo rolnicze	„agencja”	—	—	—
społeczeństwo handlowe	„przedsiębiorstwo”	„agencja”	—	—
społeczeństwo przemysłowe	„administracja”	„przedsiębiorstwo”	„agencja”	—
społeczeństwo postprzemysłowe		„administracja”	„przedsiębiorstwo”	„agencja”

Reasumując można powiedzieć, że periodyzacja dziejów społecznych przeprowadzana przez A. Touraine'a opiera się na zróżnicowaniu lub jego braku pomiędzy czterema wyróżnionymi elementami: systemem organizacyjnym, systemem instytucjonalnym, stosunkami klasowymi i systemem akcji historycznej (SAH). Periodyzację tę można przedstawić w następujący sposób²¹:

społeczeństwo rolnicze:

system organizacyjny = system instytucjonalny = stosunki klasowe =
 = system akcji historycznej

społeczeństwo handlowe:

system organizacyjny ≠ system instytucjonalny
 system organizacyjny = stosunki klasowe = system akcji historycznej

społeczeństwo przemysłowe:

system organizacyjny ≠ system instytucjonalny ≠ stosunki klasowe
 system organizacyjny = system akcji historycznej

społeczeństwo postprzemysłowe:

system organizacyjny ≠ system instytucjonalny ≠ stosunki klasowe ≠
 ≠ system akcji historycznej

Na zakończenie należy więc stwierdzić, że kategorie służące do teoretycznej analizy dziejów społeczeństwa są kategoriami kontrowersyjnymi.

²¹ Ibidem s. 141.

Znajdują się one w opozycji do wielu kierunków analizy społeczeństwa występujących zarówno w historii jak i w socjologii. Filozoficznego sensu teorii A. Touraine'a należy więc szukać w filozofii nauki i metodologii.

THE CARDINAL CATEGORIES OF THEORETICAL ANALYSIS
OF THE SOCIAL HISTORY IN THE SOCIOLOGICAL WORK
OF ALAIN TOURAINE

Summary

Alain Touraine is considered to be one of the most outstanding French Sociologists. The theory of social development ranks high among his other works. (It was published in "Production de la société", 1979). The prime category of the Touraine an social theory is the one of "historicité" comprising three elements of knowledge, accumulation and cultural model. This notion renders mutual relations between the three elements of social life. Human activity in the spheres of production, culture and knowledge measured by means of the historical dimension permits to introduce a successive category of the "système d'action historique". It signifies the way of influence of the "historicité" on social and cultural practice. The "système d'action historique" is the sphere of social activities at a given stage of the historical development which influences the structural shape of the society, still it has to be viewed through accumulation linked with economic activities. Elements constituting the economic activities (i.e. organization of labor, production, distribution and consumption) can have various positions in the "système d'action historique". On account of the variability of these elements a periodical division of the ideal society types is introduced: 1) agricultural society, 2) trade society, 3) industrial society, 4) post-industrial society (otherwise called programmed society). Class relations, institutional structure and organization are used by A. Touraine as the categories of analysis.

Mutual relations between the organization, the institutional structure, the class relations and the système d'action historique result in a distinction of three various forms of the social structure: 1) administration, 2) enterprise, 3) agency.

Thumaczył Jarosław Myjak